

### Κεφάλαιο 2: Τι είναι, τελικά, η παγκοσμιοποίηση;

*Σκηνή πας ο κόσμος εστί και παίγνιον· ή μάθε παίζειν ή φέρε τας οδύνας.*

Παλλαδάς ο Αλεξανδρεύς, 4ος μ.Χ. αιών, Έλληνας ποιητής

*Ο κόσμος είναι ένα βιβλίο ωραίο αλλά όχι πολύ χρήσιμο για κάποιον που δεν μπορεί να το διαβάσει.*

Carlo Goldoni, 1707-1793, Ιταλός θεατρ. Συγγραφέας

**Μ**α γιατί, άραγε, δεν προβλέφθηκαν οι προηγούμενες παγκόσμιες κρίσεις; Γιατί και η παρούσα μας ξάφνιασε, πάλι; Γιατί δεν καταφέραμε –κι αυτήν– να την «διαβάσουμε» εγκαίρως και να προφυλαχτούμε; Γιατί δεν μπορούμε να την ξεπεράσουμε, μια και καλή;

Είναι, όντως, πολύ ενοχλητικό να μην μπορείς να διαβάσεις το «βιβλίο του κόσμου», όπως σωστά το τοποθετεί στο γνωμικό του ο Carlo Goldoni. Αλλά ακόμα πιο οδυνηρό είναι να μην ξέρεις να «παίζεις» μέσα σε αυτόν τον κόσμο και να κουβαλάς τις οδύνες του, όπως μας θυμίζει ο Παλλαδάς ο Αλεξανδρεύς.

Μα γιατί πιαστήκαμε, πάλι, στον ύπνο; Αυτό το ερώτημα –πέρα από διάφορες ακραίες και επιφανειακές «ερμηνείες» που δεν παύουν αφθονούν, δυστυχώς– εκτιμώ πως έχει μια, μάλλον, αρκετά πεζή αλλά διαυγή αιτία.

Κατ' αρχήν, αυτά που μας έκαναν να πιαστούμε στο ύπνο απέναντι και σε αυτήν την κρίση δεν είναι ούτε η σκοτεινή δύναμη κάποιων «παντοδύναμων τυράννων», ούτε η δαιμονική πλεονεξία των πρωταγωνιστών κάποιας «πλανητικής συνομοσίας», ούτε και η ακραία διαφθορά κάποιων «παγκόσμιων ισχυρών». Δεν συμβαίνει τίποτα από τα προηγούμενα γιατί απλούστατα δεν θα μπορούσε να συμβεί. Η **διασπορά των αντιτιθέμενων παγκόσμιων δυνάμεων** και η **ποικιλία των διαφορετικών συμφερόντων** είναι τόσο μεγάλη που οποιαδήποτε «συνομοσία» λίγων ισχυρών δεν μπορεί να έχει, εξ' ορισμού, καμία ελπίδα επιτυχίας. Απέναντι στη θέληση οποιασδήποτε **ισχυρής ομάδας συμφερόντων** στον πλανήτη σήμερα, υφίσταται μια τεράστια ποικιλία πολλών άλλων ευθέως ανταγωνιστικών δυνάμεων, καθιστώντας οποιαδήποτε «υπόγεια συμπαιγνία» μεταξύ των λίγων ισχυρών ανεδαφική.

Βαθύτερα, αυτό που φταίει για την έκπληξη μας απέναντι σε αυτήν την κρίση είναι ο τρόπος που έχουμε μάθει να μελετούμε και να κατανοούμε την ίδια την **παγκόσμια οικονομία** και την ιδιαίτερη αυτή φάση της: αυτήν των τελευταίων 30 ετών που αποκαλούμε **παγκοσμιοποίηση**.

Η τεράστια πλειοψηφία των **κυρίαρχων ερμηνευτικών προσεγγίσεων** που διαθέτουμε στα πλαίσια της «**συμβατικής**» **οικονομικής, πολιτικής και διοικητικής επιστήμης**, συνεχίζουν να παραμένουν αποσπασματικές και άτολμες, ενώ τα ερωτήματα δεν σταματούν να γίνονται όλο και πιο πολύπλοκα, όλο και πιο σύνθετα, όλο και οξύτερα (Alexander 1996).

**Οι κυρίαρχες ερμηνευτικές προσεγγίσεις μας, στα πλαίσια της οικονομικής, πολιτικής και διοικητικής επιστήμης, συνεχίζουν να παραμένουν αποσπασματικές και άτολμες, ενώ τα ερωτήματα δεν σταματούν να γίνονται όλο και πιο πολύπλοκα, όλο και πιο σύνθετα, όλο και οξύτερα.**

Σαν και η «ποιότητα» τους να ξεπερνά, τελικώς, τις υφιστάμενες αντιληπτικές μας ικανότητες.

Προς τα πού πηγαίνουμε; Πόσο ακόμα θα κρατήσει αυτή η περίοδος «τιμωρίας της απρονοησίας»; Ποιες είναι οι πραγματικές προοπτικές εξόδου από την κρίση; Και πως, ακριβώς;

Φυσικά, τα ερωτήματα αυτά δεν είναι απλά. Ή, τουλάχιστον, δεν φαίνονται πλέον τόσο απλά όσο είχαμε συνηθίσει να τα αντιλαμβανόμαστε έως εχθές: ναι, μια πολύ δύσκολη δεκαετία –το λιγότερο– έχει πλέον ξεκινήσει, για όλους μας.

**Και η δυσκολία της δεν έγκειται, μονάχα, σε όρους πρακτικής αντιμετώπισης και δράσης αλλά, προηγουμένως, σε όρους αντίληψης, κατανόησης και θεωρητικής ερμηνείας όλων όσων συμβαίνουν γύρω μας. Γιατί χωρίς συνεκτική και ολοκληρωμένη θεωρητική σύλληψη και προσέγγιση των κοινωνικοοικονομικών φαινομένων τα οποία σμιλεύουν καθοριστικά την καθημερινή μας ζωή, οι αποφάσεις μας αναγκαστικά θα παραμένουν απλώς ανακλαστικές, πρόχειρες και βεβιασμένες, με την εφαρμογή τους μυωπική, βραχύπνοη, σποραδική και, εν τέλει, ατελέσφορη.**

Αλλά ας ξεκινήσουμε εδώ, λοιπόν, να χτίζουμε με διαύγεια τα **εννοιολογικά θεμέλια** της προσέγγισης μας.

### 2.1 Τι σημαίνει παγκοσμιοποίηση

Είναι γεγονός πως η λέξη **παγκοσμιοποίηση** καλύπτεται, συνήθως, από ένα πέπλο γοητευτικής, όσο και επίφοβης, ασάφειας.<sup>1</sup> Είναι μια λέξη συγχρόνως μυστηριώδης, αμφίσημη αλλά και, πλέον, πανταχού παρούσα. (Βλ. Παραθέματα)

<sup>1</sup> Όπως σημειώνει ο Adrian Wooldridge: «Παρά την ευρεία επικράτησή του, ο όρος παγκοσμιοποίηση δεν έχει μία συγκεκριμένη έννοια. Τη μία στιγμή μπορεί να αναφέρεται σε μία

### ΠΑΡΑΘΕΜΑ

#### **Παγκοσμιοποίηση: η μεγάλη «ντίβα»...**

... Απ' όλες τις λέξεις στο λεξικό των γκουρού του μάνατζμεντ, καμία δεν χρησιμοποιείται με την ίδια θέρμη όσο η «παγκοσμιοποίηση». Μπείτε σε μία οποιαδήποτε αίθουσα συσκέψεων και θα δείτε ότι φιγουράρει σχεδόν σε κάθε πρόταση που διατυπώνεται. Μιλήστε με τον πρόεδρο μιας οποιαδήποτε μεγάλης εταιρείας και, πριν καλά-καλά το καταλάβετε, θα δείτε ότι θα αρχίσει να μονοπωλεί τη συζήτηση. Σύμφωνα με τη Βιβλιοθήκη του Αμερικάνικου Κογκρέσου, από τις αρχές του αιώνα εκδίδονται περισσότεροι από 1.000 τίτλοι βιβλίων για την παγκοσμιοποίηση κάθε χρόνο· ένα πολύ μεγάλο ποσοστό αν σκεφτεί κανείς ότι η λέξη επινοήθηκε το 1951 (Ghemawat 2011).<sup>2</sup>

Wooldridge (2012).

### ΠΑΡΑΘΕΜΑ

#### **Η «ασύλληπτη» παγκοσμιοποίηση...**

... Πανταχού παρούσα (η παγκοσμιοποίηση), είναι παρά ταύτα ασύλληπτη· ούτε εξωτερικά σημάδια ισχύος, ούτε σύμβολα εξουσίας, ούτε στρατιωτική ιεραρχία. Αν και κηδεμονική, παραμένει αόρατη· ούτε εκδηλώσεις ισχύος, ούτε αποφάσεις προς εφαρμογή, ούτε ερμηνείες προς αμφισβήτηση. Πρόκειται για την πραγματικότητα, την περισσότερο θεμελιωμένη από κάθε άλλη και παρά ταύτα δεν είναι παρά μια ιδέα...

Minc (1999).

διαφημιστική εκστρατεία χωρίς σύνορα και την άλλη σε ένα οργανωτικό πλαίσιο το οποίο υποτίθεται θα πρέπει να τραβήξει την προσοχή στις εθνικές διαφορές. Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι μία συνεκτική ιδέα, όσο μία ασαφής αίσθηση. Αυτό μπορεί να μην είχε μεγάλη αξία εάν το δεύτερο πρόβλημα δεν ήταν η υπερβολή. Γιατί και οι τρεις ιδέες που έχει σχηματίσει ο κόσμος μέσα από αυτό το ομιχλώδες τοπίο –ότι η παγκοσμιοποίηση προανήγγειλε μία εποχή τυποποιημένων παγκόσμιων προϊόντων, ότι οι μεγάλες, παγκόσμιες εταιρείες θα σάρωναν τα πάντα μπροστά τους και ότι η γεωγραφία και η πολιτική θα αποκτούσαν ασήμαντο ρόλο– αποδείχθηκε ότι ήταν όλες μύθος· Wooldridge (2012).

2 Στον οικονομολόγο Theodore Levitt, ωστόσο, πιστώνεται η επικράτηση του όρου μέσα από ένα άρθρο του, *Globalization of Markets*, το οποίο εμφανίστηκε σε μία έκδοση του περιοδικού *Harvard Business Review* τον Μάιο του 1983. Αν και συναντάται πολύ νωρίτερα η παγκοσμιοποίηση σε συγγράμματα και ακαδημαϊκούς κύκλους (ακόμα και πίσω στο 1944, προς το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου) έχει επικρατήσει η άποψη ότι ο Levitt ήταν εκείνος που διέδωσε τον όρο, στην επιχειρηματική κοινότητα, στα μέσα του 1980.

**Παγκοσμιοποίηση** θα μπορούσαμε να πούμε, εισαγωγικά, πως είναι η **διαδικασία ενοποίησης και ενσωμάτωσης** που προκύπτει από την κυκλοφορία ιδεών, προϊόντων, υπηρεσιών, κεφαλαίων, επιχειρηματικότητας και οποιουδήποτε άλλου στοιχείου που εισρέει και εκρέει, αντίστοιχα, από και σε οποιοδήποτε εκ των συμμετεχόντων κοινωνικοοικονομικών συστημάτων σε παγκόσμια κλίμακα.

Αν και οι μελετητές τοποθετούν το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης στη σύγχρονη εποχή, είναι σαφές πως η **έναρξη της προετοιμασίας της παγκοσμιοποίησης** σημειώνεται στα τέλη του 19<sup>ου</sup> με αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα, οπότε η διασύνδεση των παγκόσμιων οικονομιών και κοινωνιών μεγάλωσε με ταχύτατους ρυθμούς (O'Rourke και Williamson 2000).

Ως τις μέρες μας έχει διατυπωθεί μια σχετική αφθονία **συμπληρωματικών** μεταξύ τους **ορισμών της παγκοσμιοποίησης** και αξίζει να παραθέσουμε, εν συντομία, μερικούς από αυτούς:

- ❖ Για τον καθηγητή κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Αμπερντήν, Roland Robertson, η παγκοσμιοποίηση ορίζεται ως: «...η παγκόσμια συμπίεση και η εντατικοποίηση της συνείδησης του **κόσμου ως σύνολο**» (Robertson 1992).
- ❖ Στην οπτική του Anthony Giddens: «Η παγκοσμιοποίηση μπορεί να οριστεί ως η **εντατικοποίηση των παγκόσμιων κοινωνικών σχέσεων** που συνδέουν μακρινές τοπικότητες με τέτοιο τρόπο ώστε τα τοπικά γεγονότα να συνδιαμορφώνονται από μακρινά συμβάντα και αντίστροφα» (Giddens 2014: 64).
- ❖ Σύμφωνα με τους κοινωνιολόγους Martin Albrow και Elizabeth King παγκοσμιοποίηση είναι: «... όλες εκείνες οι διαδικασίες με τις οποίες οι λαοί του κόσμου εμπρικλείονται μέσα σε μία **ενιαία παγκόσμια κοινότητα**» (Nayef και Stoudmann 2006).
- ❖ Ο καθηγητής Paul James ορίζει την παγκοσμιοποίηση με μία μεγαλύτερη έμφαση στο ιστορικό της πλαίσιο: «Παγκοσμιοποίηση είναι η **επέκταση των κοινωνικών σχέσεων** σε παγκόσμιο χωρικό επίπεδο, ορίζοντας το σε όρους που μεταβάλλονται ιστορικά με βάση ότι έχει δοκιμαστεί και κατανοηθεί μέσα στην παγκόσμια ιστορία από την κοινωνία» (Paul 2005).
- ❖ Ένας πολύ εύστοχος, επίσης, ορισμός της παγκοσμιοποίησης δίνεται και από τον καθηγητή Πολιτικών και Διεθνών σχέσεων David Held: «Αν και στην απλοϊκή του απόδοση ο όρος παγκοσμιοποίηση αναφέρεται στην πλάτυνση, εμβάθυνση και επιτάχυνση της παγκόσμιας διασύνδεσης, αυτός ο ορισμός δεν αρκεί. Η παγκοσμιοποίηση μπορεί να εντοπιστεί σε ένα **συνεχές τοπικής, εθνικής και περιφερειακής εμβέλειας**. Στη μία άκρη του συνεχούς βρίσκονται κοινωνικοοικονομικές σχέσεις και δίκτυα οργανωμένα σε μία

εθνική ή τοπική βάση, ενώ από την άλλη, οι σχέσεις αυτές και τα δίκτυα, αποκρυσταλλώνονται σε ευρύτερη κλίμακα περιφερειακών και παγκόσμιων αλληλεπιδράσεων. Η παγκοσμιοποίηση μπορεί να αναφέρεται στις χωρο-χρονικές αυτές διαδικασίες αλλαγής, οι οποίες μετασχηματίζουν ριζικά την οργάνωση των ανθρωπίνων σχέσεων, όταν αυτές συνδέουν και επεκτείνουν την ανθρώπινη δραστηριότητα προς τα έξω (περιφέρειες και ηπείρους). Χωρίς την αναφορά σε αυτές τις **διαχωρικές σχέσεις** δεν μπορεί να υπάρξει μία συνεκτική φόρμα –ένας καμβάς– για να ορίσουμε την παγκοσμιοποίηση. Μία ικανοποιητική απόδοση του ορισμού της παγκοσμιοποίησης πρέπει να περιλαμβάνει, οπωσδήποτε, την **επεκτασιμότητα**, την **ένταση**, την **κινητικότητα** και τον **αντίκτυπο της δράσης**» (Held κ.ά. 1999).

Είναι σαφές από την παράθεση των προηγούμενων ορισμών πως η έννοια της παγκοσμιοποίησης είναι ταυτόχρονα **πολύπλευρη** και **πολύπλοκη**. Αλλά ας εξετάσουμε αυτό το ζήτημα, προσγειωμένα και απλά, με βάση την άμεση εμπειρία της καθημερινότητας μας.

### Η παγκοσμιοποιημένη καθημερινότητα μας...

Φέρτε λοιπόν στο μυαλό, απλά, τον εαυτό σας. Αναλογιστείτε πως είστε ντυμένος, τι περιλαμβάνει το γεύμα σας, τι μουσική ακούσατε προ ολίγου, πως σκοπεύετε να ψυχαγωγηθείτε το βράδυ.

Η συντριπτική πλειοψηφία των καθημερινών πλευρών της ζωής σας είναι πλέον άμεσα προσδιορισμένη από την παγκοσμιοποίηση. Αν το σκεφτείτε, ο **τρόπος της ζωής** σας, σε κάθε του πλευρά, είναι πλέον απόλυτα συνδεδεμένος με εξελίξεις που ξεπερνούν την κλίμακα του τόπου ή της χώρας που ζείτε.

Την ίδια στιγμή, το γνωρίζετε βιωματικά ήδη, ένα οποιοδήποτε **σημαντικό κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο** που θα εκδηλωθεί σήμερα στην άλλη γωνία του πλανήτη (μια περιβαλλοντική καταστροφή, ένα τρομοκρατικό χτύπημα, μια πολιτική ανατροπή σε κάποια χώρα ή οι ενδείξεις κάποιων τάσεων ύφεσης σε κάποια άλλη ήπειρο) αυτό δεν μπορεί παρά να έχει, πλέον, άμεση επίδραση στην ζωή σας (σε πολιτικούς, οικονομικούς, επαγγελματικούς και, κατ' επέκταση, σε προσωπικούς όρους).

Στην πράξη το βιώνουμε όλοι· ζούμε σε ένα **στενά διασυνδεδεμένο κόσμο**. Για παράδειγμα, η **πολιτική αστάθεια** που εκδηλώνεται σε μια περιοχή του πλανήτη, βλέπουμε και κατανοούμε ότι μπορεί να οδηγήσει στην **εξασθένιση της οικονομίας** μιας άλλης περιοχής, αντίστοιχα, πράγμα που με την σειρά του δεν θα μπορούσε παρά να επιδεινώσει **την κοινωνική αστάθεια** σε κάποια άλλη συνδεδεμένη χώρα ή

ομάδα χωρών. Αυτό θα εκβάλλει, τελικά, στην δυσμενή αλλαγή των συγκεκριμένων όρων της **καθημερινότητας** σας εδώ, στον «μακρινό τόπο» που ζείτε.

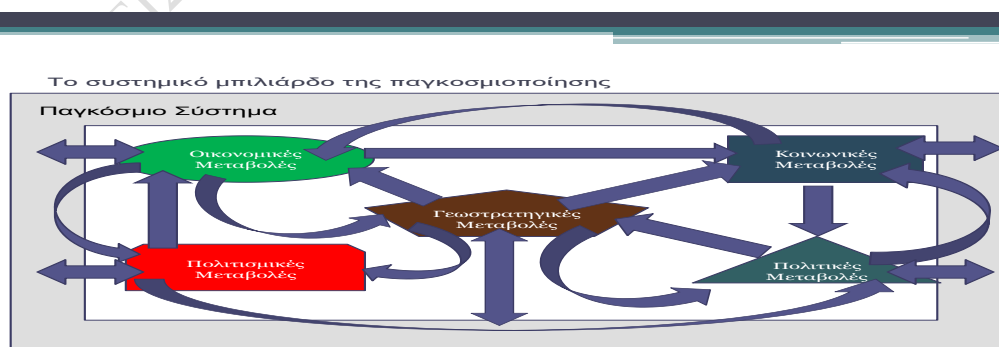
Φυσικά, κάτι τέτοιο συμβαίνει και στην θετική εκδοχή των εξελίξεων όταν τα οφέλη της όλο και πιο **σφιχτοδεμένης πλανητικής μας συνύπαρξης** διαχέονται – δεν είναι όλα πάντοτε μαύρα.

Στην πραγματικότητα, όπως το διατυπώνει συγκεκριμένα ο Philip Kotler και ο John Caslione (Kotler και Caslione 2009): «Ενώ η **παγκόσμια αλληλεξάρτηση** λειτουργεί υπέρ όλων στις καλές εποχές, δεν αργεί να προκαλέσει πολύ πόνο και δεινά στις άσχημες εποχές».<sup>3</sup>

Ζούμε, ήδη, μέσα σε ένα «παγκόσμιο χωριό», με διαρκώς αυξανόμενες απειλές αλλά και ευκαιρίες. Σκεφτείτε, απλώς, πόσο δύσκολη ήταν για την γενιά των γονιών μας η απόκτηση αγαθών που σήμερα θεωρούμε αυτονόητα (όπως ένα ηλεκτρικό ψυγείο, ένα πλυντήριο ρούχων ή μια τηλεόραση). Την ίδια στιγμή, αναλογιστείτε το πόσο έχει ήδη επηρεάσει το βιοτικό σας επίπεδο και τις προσδοκίες σας για το μέλλον η κρίση του κοινωνικοοικονομικού μας συστήματος –μέσα στην ευρύτερη κρίση αναδιάρθρωσης της παγκοσμιοποίησης που βιώνουμε. Το όφελος συνδέεται αδιαίρετα με το κόστος, η ασφάλεια με τον κίνδυνο, η ευκαιρία με την απειλή –σε πλανητικό επίπεδο πλέον, για όλους μας.

### Το συστημικό μπιλιάρδο

Στην πραγματικότητα, ένα **πυκνό δίκτυο συνεξέλιξης και συμπροσδιορισμού**, ένα «**συστημικό μπιλιάρδο**» θα μπορούσαμε να πούμε, το οποίο περιλαμβάνει συγχρόνως όλες τις **δυναμικές διαστάσεις του κόσμου μας** (οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, γεωστρατηγικές, ιδεολογικές, πολιτισμικές, αισθητικές, ηθικές) βρίσκεται, πλέον, στην **δομική βάση** που προσδιορίζει την καθημερινότητα μας σε όλες τις πλευρές. (βλ. Σχήμα 10)



Σχήμα 1

<sup>3</sup> Κι αυτό, μάλιστα, δεν παύει να εντείνεται αδιάλειπτα στον κόσμο που ζούμε...



Η ζωή μας έχει πλέον «δεθεί» –και «δένεται, όλο και περισσότερο»– με την ζωή όλων των οικονομιών και κοινωνιών ολόκληρου του πλανήτη. Χωρίς υπερβολή, κάθε στιγμή που περνάει μέσα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, οδηγούμαστε σε ισχυροποίηση, εμβάθυνση και ευαισθητοποίηση αυτών των δεσμών.

Η **παγκοσμιοποίηση** είναι με μια απλή διατύπωση, λοιπόν, αυτή η **σύγχρονα πολύπλοκη και στενά συνεξελικτική φάση εξέλιξης της παγκόσμιας οικονομίας**. Της παγκόσμιας οικονομίας που, φυσικά, δεν είναι ένα «χθεςινό φαινόμενο» και δεν εμφανίστηκε στις μέρες μας ξαφνικά· οι ρίζες της, αντίθετα, βυθίζονται μέσα στις απαρχές της ανθρώπινης Ιστορίας.

Συγκεκριμένα, η παγκοσμιοποίηση που βιώνουμε σήμερα χαρακτηρίζεται από **συνεχή διεύρυνση και διαρκή εμβάθυνση της συστημικής αλληλεξάρτησης** όλων των κοινωνικοοικονομικών φαινομένων σε **πλανητικό επίπεδο**.

Η παγκοσμιοποίηση δεν εξαντλείται, φυσικά, σε **στενά οικονομικά φαινόμενα**· εμπορικά, παραγωγικά, καταναλωτικά, επενδυτικά ή χρηματοοικονομικά. Ούτε περιορίζεται, απλώς, σε **«επιφανειακά» κοινωνικά**

**Η ζωή μας έχει πλέον «δεθεί» με την ζωή όλων των κοινωνιών, ολόκληρου του πλανήτη.**

**φαινόμενα** μονοσήμαντης ιδεολογικής, πολιτισμικής, αισθητικής ή επικοινωνιακής τάξης. Αντίθετα, η παγκοσμιοποίηση ενορχηστρώνει και αφομοιώνει, συγχρόνως, την **πολύπλοκη συνύφανση των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών**

**εξελίξεων** στο εσωτερικό των επιμέρους **κοινωνικοοικονομικών συστημάτων** (δηλαδή στα επονομαζόμενα και, με άλλη διατύπωση, **εθνικά συστήματα πολιτικής οικονομίας**) (Gilpin 2003) και τα εκφράζει συνθετικά σε **πλανητική κλίμακα**. Η παγκοσμιοποίηση καθίσταται λοιπόν μια **αδιαίρετη** όλο

και πιο **πυκνά υφασμένη συστημική κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα**, που καλύπτει προοδευτικά το σύνολο του πλανήτη. Η παγκοσμιοποίηση αυξάνει αδιάλειπτα, έως σήμερα, τη **συστημική συμπλοκή των φορέων δράσης και των δομών** σε κάθε επίπεδο ανάλυσης και πράξης· σε τοπικό, εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο.

Και όπως το εκφράζει ο Thomas L. Friedman (2001): «Γιατί σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά, τα παραδοσιακά όρια μεταξύ πολιτικής, πολιτισμού, τεχνολογίας, οικονομίας, εθνικής ασφάλειας και οικολογίας εξαφανίζονται. Συχνά δεν μπορείτε να ερμηνεύσετε το ένα χωρίς ν'»

**Η παγκοσμιοποίηση χαρακτηρίζεται από συνεχή διεύρυνση και διαρκή εμβάθυνση της συστημικής αλληλεξάρτησης των κοινωνικοοικονομικών φαινομένων σε πλανητικό επίπεδο.**

αναφερθείτε στα άλλα –και δεν μπορείτε να ερμηνεύσετε το σύνολο χωρίς ν' αναφερθείτε σε όλα ανεξαιρέτως».

### Το κοινωνικοοικονομικό σύστημα μέσα στην παγκοσμιοποίηση

Μα πως όλες αυτές οι διαστάσεις –οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές– καταφέρνουν να «δεθούν» μεταξύ τους τόσο αδιάλυτα μέσα στην παγκοσμιοποίηση;<sup>4</sup>

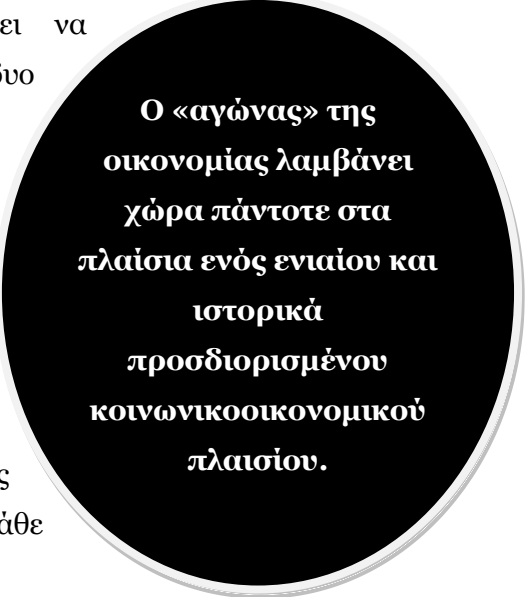
Σε αυτό το σημείο χρειάζονται ορισμένες γενικής τάξεως διευκρινήσεις, οι οποίες είναι και απολύτως αναγκαίες για την **ολοκληρωμένη οπτική της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας** που μας περιβάλλει, αλλά είναι κι ακόμα παραπέρα από την συγκεκριμένη προβληματική της παγκοσμιοποίησης που μελετούμε εδώ.

Για να ξεκινήσουμε με μια καθαρή οπτική, οφείλουμε να συνειδητοποιήσουμε ότι γεννιόμαστε ως άνθρωποι, σε όλες τις εποχές, σε όλους τους τόπους, μέσα σε έναν **κόσμο στενότητας**. Γεμάτοι από **ανάγκες** (δυσάρεστα αισθήματα έλλειψης) και χωρίς ουδεμία **αφθονία αγαθών** (τα μέσα κάλυψης αυτών των αναγκών) ώστε να απαλλασσόμαστε από αυτές χωρίς κόπο και πόνο. Από εκεί ξεπηδά ο **διαρκής και αναπόφευκτος οικονομικός «αγώνας»** της ανθρωπότητας. Αυτόν βιώνουμε καθημερινά, πέρα από την θέληση μας.

Αυτός ο «αγώνας» της οικονομίας, λοιπόν, λαμβάνει χώρα πάντοτε στα πλαίσια ενός **ενιαίου και ιστορικά προσδιορισμένου κοινωνικοοικονομικού πλαισίου** (Althusser και Balibar 1970). Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο ορισμός, η ιεράρχηση και η κάλυψη των αναγκών των μελών οποιασδήποτε ανθρώπινης κοινωνίας φέρει έναν ανεξίτηλο **ιστορικό συγκρουσιακό χαρακτήρα**.

Συγκεκριμένα, για την ουσιώδη προσέγγιση της **συνολικής κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας**, πρέπει να εκκινούμε την κατανόηση μας πάντοτε από δυο θεμελιώδεις θεωρητικές διαπιστώσεις:

- Δεν μπορεί να υπάρξει ποτέ κοινωνία χωρίς την οικονομία της· χωρίς, δηλαδή, την βία και την σύγκρουση που γεννά, αναπόφευκτα, η **στενότητα και ανεπάρκεια των πόρων**.
- Δεν υπάρχει ουδεμία δυνατότητα έγκυρης μελέτης μιας οποιασδήποτε οικονομίας διαχωρίζοντας την από το συγκεκριμένο, κάθε



**Ο «αγώνας» της οικονομίας λαμβάνει χώρα πάντοτε στα πλαίσια ενός ενιαίου και ιστορικά προσδιορισμένου κοινωνικοοικονομικού πλαισίου.**

<sup>4</sup> Πώς θα μπορούσαν να μη δεθούν είναι η απάντηση...



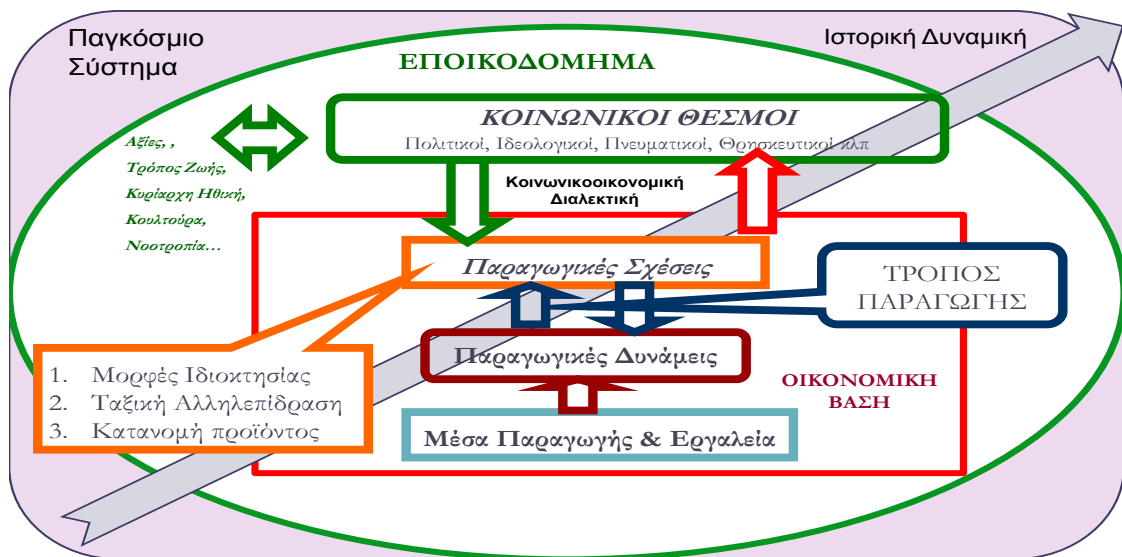
## ΔΕΙΓΜΑ ΠΡΙΝ ΤΙΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

φορά, ιστορικά **ολοκληρωμένο κοινωνικό πλαίσιο** της –και αντίστροφα.

Στην πραγματικότητα, το αναγκαίο θεμέλιο κάθε **κοινωνίας** είναι η **οικονομία** και οι **οικονομικοί θεσμοί** της. Το σύνολο, δηλαδή, των υποχρεωτικών κανόνων που ρυθμίζουν την **οικονομική δράση** στο εσωτερικό της και οι οποίοι είναι πάντοτε στενά συναρτημένοι με την **ευρύτερη κοινωνία** και τους **κοινωνικούς θεσμούς** της.

Επίσης, κάτι που έχει εξαιρετική σημασία στην προσπάθεια κατανόησης της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας που μας εμπεριέχει, είναι ότι **η δυναμική της οικονομικής πραγματικότητας μας, καθορίζει πάντοτε την εξέλιξη της ευρύτερης κοινωνικής πραγματικότητας μας και αντίστροφα** (Βλάδος 2006).<sup>5</sup> (βλ. Σχήμα 11)

Το Κοινωνικοοικονομικό Σύστημα μέσα στο Παγκόσμιο σύστημα, σε μια «οπτική» μαρξικού τύπου



Σχήμα 2

Γι' αυτόν το λόγο, το **οικονομικό σύστημα** δεν πρέπει ποτέ να διαχωρίζεται σε αναλυτικούς όρους από το **ευρύτερο κοινωνικό σύστημα** που το αγκαλιάζει και το συνέχει εξελικτικά –στον βαθμό που επιθυμούμε μια ολοκληρωμένη και έγκυρη κατανόηση και των δυο.

Πρακτικά και προσγειωμένα, ο ίδιος ο τρόπος που εργαζόμαστε, που παράγουμε, που καταναλώνουμε και που αποταμιεύουμε, παρότι αναφέρεται στενά στην

<sup>5</sup> Με μία μαρξιστικού τύπου διατύπωση: «Το κοινωνικοοικονομικό σύστημα είναι ο ιστορικά καθορισμένος τύπος κοινωνίας, που τον χαρακτηρίζει ορισμένος τρόπος παραγωγής και ορισμένο επίπεδο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και των παραγωγικών σχέσεων» Λοπατά (1988).

## ΔΕΙΓΜΑ ΠΡΙΝ ΤΙΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

«**οικονομική μας ύπαρξη**», πρέπει να κατανοούμε ότι ποτέ δεν είναι διαχωρισμένος από την συνολική «**κοινωνική μας ύπαρξη**».

Βαθύτερα, δηλαδή, ο τρόπος σκέψης, οι αξίες, οι πεποιθήσεις, αλλά και ό,τι η κοινωνία μας ευρύτερα αντιλαμβάνεται –υλοποιώντας το ως δίκαιο, πρόπον και θεμιτό– μας επηρεάζει άμεσα ως **προσωπικότητα** και μας προσδιορίζει, αντίστροφα, ως «**οικονομικό όν**».

Πως αντιλαμβανόμαστε όμως την **ατομικότητα** μας σε **ευρύτερους συλλογικούς όρους**; Η **οικονομική πρόοδος**, στο πλαίσιο της ζωής μας –εξατομικευμένα και με την σχηματισμένη κοινωνία– «σπρώχνει μπροστά» πάντοτε ίδιες **κοινωνικές κανονικότητες** που αντιμετωπίζουμε όλοι. Τις μετασηματίζει και τις εξελίσσει διαρκώς. Τις αλλάζει και τις αναδιαμορφώνει ακατάπαυστα.

Η **οικονομία**, λοιπόν, μας προσδιορίζει και μας διαμορφώνει, τελικά, ολόκληρη την περιβάλλουσα κοινωνία –σε κάθε επίπεδο της. Αλλάζει τις συνήθειες, τον **συνολικό τρόπο ζωής** μας και τους **κοινωνικούς θεσμούς** που μας περιβάλλουν. Αντίστροφα, επίσης, μια αλλαγή στους νόμους, στις συνήθειες και στις κοινωνικές νόρμες που αντιμετωπίζουμε, αλλάζει –είτε το θέλουμε ή όχι– και την οικονομική μας ζωή. Θέτει εμπόδια ή δημιουργεί κίνητρα οικονομικής προόδου –για εμάς και για όλους τους άλλους με τους οποίους συμβιώνουμε.

**Το «οικονομικό» και το «κοινωνικό», λοιπόν, πάντοτε συμπροσδιορίζονται και συμπορεύονται· αντιθετικά, συγκρουσιακά και διαλεκτικά –ενίοτε με έντονη βία και εκρήξεις– πάντοτε, όμως, προχωρούν και εξελίσσονται μαζί. Έτσι και στην παγκοσμιοποίηση, το κοινωνικό και οικονομικό συντίθεται και εξελίσσεται με ένα τρόπο όλο και πιο στενό, όλο και πιο αδιάλυτο.**

Κατ' αυτόν τον τρόπο, μια ολοκληρωμένη **θέαση της συνολικής κοινωνικοοικονομικής δυναμικής** –σε όλα τα χωρικά επίπεδα ανάλυσης της, τοπικό, εθνικό και υπερεθνικό– οφείλει πάντοτε να συμπεριλαμβάνει:

- Την **δυναμική εξέλιξης των παραγωγικών δυνάμεων**. Αυτή περιλαμβάνει, στην ουσία, τα **μέσα παραγωγής** που δημιούργησε η συγκεκριμένη κοινωνία –τα **εργαλεία** και την **τεχνολογία** της εργασίας της, καθώς και την **παραγωγική γνώση** και την **ικανότητα** των ανθρώπων της που τα ενεργοποιούν, πραγματοποιώντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, την **παραγωγή των οικονομικών αγαθών** που της ανήκουν.
- Την **δυναμική εξέλιξης των παραγωγικών σχέσεων** που διαμορφώνονται στο εσωτερικό της, στη βάση της ανάπτυξης αυτών των **παραγωγικών δυνάμεων** της. Αυτές βέβαια, με την σειρά τους, ασκούν

έντονη επίδραση πάνω στις ίδιες τις **παραγωγικές δυνάμεις**, προσδιορίζοντας την κατεύθυνση και τους ρυθμούς της ανάπτυξης τους.

- Την **δυναμική εξέλιξης του συνολικού κοινωνικού εποικοδομήματος**, η οποία αποκρυσταλλώνει το σύνολο των **κοινωνικών θεσμών**, τυπικών και άτυπων, μιας κοινωνίας. Αυτή η δυναμική ενσωματώνει τις κυρίαρχες αξίες,πίστεις και αρχές που διέπουν την ευρύτερη **κοινωνική συμβίωση**, προσδιορίζοντας την **κοινωνική ιδιαιτερότητα** κάθε ιστορικού τόπου και χρόνου. Η **κοινωνική δυναμική**, εν τέλει, αποτελεί «προϊόν» της **οικονομικής βάσης** αλλά ασκεί, με την σειρά της, έντονη **δομική επίδραση** στο **οικονομικό σύστημα** της συγκεκριμένης περιβάλλουσας κοινωνίας, λειτουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο και ως «παραγωγός» των εξελίξεων, συμβάλλοντας στην περαιτέρω ανάπτυξη της οικονομικής βάσης ή εμποδίζοντας την ανάπτυξη αυτή.

Η ίδια η δυναμική της παγκοσμιοποίησης, στην πραγματικότητα, βρίσκεται πλέον στα δομικά θεμέλια όλων των επιμέρους κοινωνικοοικονομικών φαινομένων που βιώνουμε, σε κάθε γωνιά της γης.

Εν κατακλείδι, αυτή την **συνολική κοινωνικοοικονομική δυναμική** οφείλουμε να προσπαθούμε να την αντιλαμβανόμαστε, πλέον, σε **παγκόσμιους όρους**. Η εποχή της στενής και περιχαρακωμένης χωρικά εθνοκεντρικής κατανόησης των κοινωνικοοικονομικών εξελίξεων δείχνει να έχει παρέλθει ανεπιστρεπτί.

### Ένα τεράστιο μετεξελισσόμενο μωσαϊκό

Η ίδια η **δυναμική της παγκοσμιοποίησης**, στην πραγματικότητα λοιπόν, ενοποιεί σε όλα τα επίπεδα της τα **επιμέρους κοινωνικοοικονομικά συστήματα** και, κατ' αυτόν τον τρόπο, υφίσταται, πλέον, ως η κυρίαρχη **«αρχιτεκτονική γεννήτρια»** στα **δομικά θεμέλια** όλων των επιμέρους κοινωνικοοικονομικών φαινομένων που βιώνουμε σε κάθε γωνιά της γης. (βλ. Σχήμα 12)

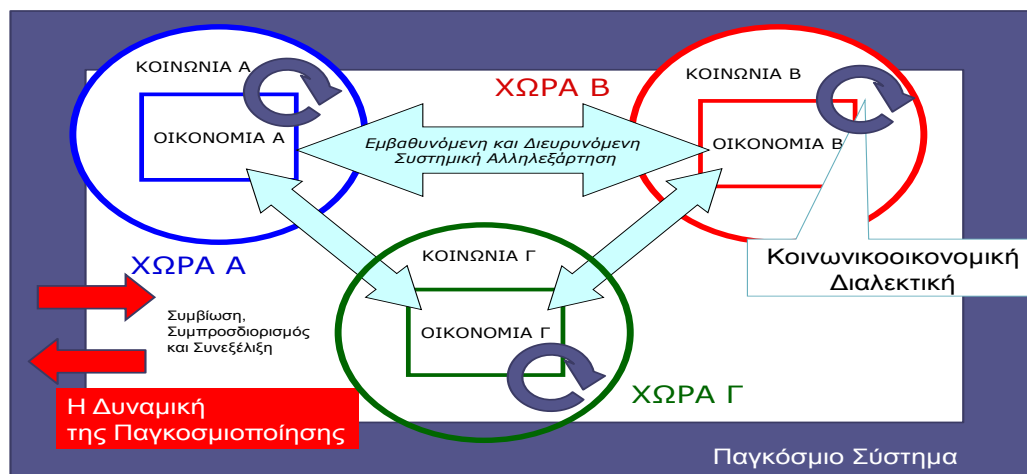
Ακόμα περισσότερο, αυτή η **δυναμική της παγκοσμιοποίησης** ενώνει τον κόσμο μας μέσα από μια **περίπλοκη διαδικασία ομοιογενοποίησης**, συγχρόνως όμως με μια **συνεχή αναπαραγωγή της ετερογένειας**, σε όλο και υψηλότερο επίπεδο.

Για να το κατανοήσετε ευκολότερα, σκεφτείτε σήμερα έναν άνθρωπο της ηλικίας σας και του κοινωνικού στάτους σας, σε οποιαδήποτε άλλη ανεπτυγμένη δυτική χώρα.

## ΔΕΙΓΜΑ ΠΡΙΝ ΤΙΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Δεν θα βρείτε, πλέον, τεράστιες διαφορές· παρόμοια ένδυση, παρόμοια διατροφή, παρόμοια εκπαίδευση, παρόμοια διασκέδαση, παρόμοιες φιλοδοξίες.

### Παγκοσμιοποίηση και Συστημική Αλληλεξάρτηση



Σχήμα 3

Αν επιχειρούσατε την ίδια σύγκριση παίρνοντας, για παράδειγμα, την ζωή του πατέρα σας ή ακόμα περισσότερο του παππού σας, τα αποτελέσματα θα ήταν, φυσικά, τελείως διαφορετικά. Οι διαφορές στην ζωή αντίστοιχων ανθρώπων άλλων περιοχών του πλανήτη ήταν ασύγκριτα πιο μεγάλες στο παρελθόν –και, μάλιστα, όχι στο πολύ μακρινό παρελθόν.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, από μία άποψη, όλα φαίνεται να οδηγούν σε μια μείωση των αποστάσεων, σε μια προοδευτική άρση των διαφορών, σε μια **ομοιογενοποίηση** στο εσωτερικό του κόσμου μας. Ντυνόμαστε παρόμοια ακολουθώντας την παγκόσμια μόδα, αγαπάμε τις ίδιες παγκόσμιες μάρκες προϊόντων, διασκεδάζουμε με τα παγκοσμίως γνωστά μουσικά συγκροτήματα και παρακολουθούμε τις ίδιες παγκόσμιες κινηματογραφικές ταινίες. Κι όμως, μια κάπως βαθύτερη εξέταση αποδεικνύει πως το πράγμα είναι πολύ πιο σύνθετο. Τη στιγμή που οι δυνάμεις της **ομοιογενοποίησης** φαίνεται να εξαπλώνονται και να επικρατούν, την ίδια στιγμή πολλές και κρίσιμες διαφορές δείχνουν να αναπαράγονται· ακόμα και να εντείνονται (κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές, θρησκευτικές). Η **ετερογένεια** δείχνει ότι μπορεί να βρίσκει διαρκώς νέους τρόπους να «διασωθεί» και να «ξαναγεννηθεί», σε διαφορετικό επίπεδο ανάλυσης.

**Με αυτή την οπτική, στην ρίζα της παρούσας κρίσης, το πραγματικά κομβικό ποιοτικό χαρακτηριστικό της παγκοσμιοποίησης συντίθεται, ακριβώς, από αυτήν την ακατάπαυστη ανάπτυξη της δυναμικής της κοινωνικοοικονομικής σύγκλισης και ομοιογενοποίησης σε πλανητικό**

επίπεδο με τρόπο, όμως, αδιάρρηκτα δεμένο με τη συνεχή αναπαραγωγή της απόκλισης και της ετερογένειας, στις διαφορετικές γωνίες του πλανήτη μας.

Έτσι, ο σύγχρονος κόσμος καθίσταται ένα τεράστιο δυναμικά εξελισσόμενο κοινωνικοοικονομικό μωσαϊκό. Ένα μωσαϊκό που αναδύεται ως το «γέννημα» και συγχρόνως ως η «γεννήτρια» της εξέλιξης των επιμέρους κοινωνικοοικονομικών συστημάτων –και των διαφόρων δομών και φορέων δράσης που αυτά περιέχουν– και τα οποία συμβιώνουν, συμπροσδιορίζονται και συνεξελίσσονται. Εν τέλει, έχουμε να κάνουμε με μια αδιαίρετη εξελικτική πραγματικότητα η οποία βρίσκεται υπό συνεχή διαλεκτική αναδιαμόρφωση: τίποτα τελειωμένο και τίποτα σταθερό –όπως θα εξετάσουμε αναλυτικότερα στην συνέχεια.

### 2.2 Η φύση και τα συστατικά της παγκοσμιοποίησης

Οι περισσότεροι θεοί παίζουν ζάρια, αλλά η Μοίρα παίζει σκάκι. Και δεν ανακαλύπτεις, παρά μόνον όταν είναι πολύ αργά, πως έπαιξε εξ αρχής με δύο βασίλισσες.

[Terry Pratchett, 1948-2015, Βρετανός συγγραφέας](#)

Τελικά, όμως, από τι συντίθεται στο «κύτταρο» της αυτή η παγκοσμιοποίηση; Ποια τα ουσιώδη μοναδιαία συστατικά και οι κανόνες της;

Θα μπορούσαμε να πούμε πως η παγκοσμιοποίηση είναι το **οργανικό σύνολο** των «**παικτών**», των «**δομών**» και των «**κανόνων**» που αυτή εμπεριέχει και το οποίο, συγχρόνως, την ορίζει και την αναπαράγει ακατάπαυστα σε εξελικτικούς όρους.

### **Παίκτες, δομές και κανόνες**

Τι εννοούμε, συγκεκριμένα, με τον όρο «παίκτης»;

**Παίκτης είναι κάθε φορέας δράσης μέσα στο «παιχνίδι» της παγκοσμιοποίησης.**

**Παίκτης** είναι, στην ουσία, κάθε **φορέας δράσης** μέσα στο «**παιχνίδι**» της **παγκοσμιοποίησης**.

Κράτη, επιχειρήσεις –εγχώριες ή πολυεθνικές– κυβερνητικοί οργανισμοί, διεθνείς οργανισμοί, μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ), πολιτικά κόμματα,

κοινοφελείς οργανισμοί, ομάδες συμφερόντων, κινήσεις πολιτών και ολόκληρη η ποικιλία των οργανώσεων, τοπικών, εθνικών ή υπερεθνικών –μέσα από τις οποίες ο άνθρωπος δρα ως συλλογικό ον– είναι συστατικά μέρη της παγκοσμιοποίησης.

Φυσικά, όλοι οι παίκτες δεν είναι το ίδιο. Καθένας παίκτης υπάρχει, λειτουργεί και παρεμβαίνει, πάντοτε, στον βαθμό της δύναμης και της εμβέλειάς του. Το συνηθέστερο, οι αδύναμοι παίκτες ανέχονται την «λογική του παιχνιδιού» και οι ισχυροί παίκτες την αλλάζουν.

Εδώ, βέβαια, χρειάζονται μερικές πρόσθετες διευκρινήσεις. Είναι αλήθεια πως ακόμα έως σήμερα τα **κράτη** και οι μηχανισμοί τους είναι αυτά που συνεχίζουν να «κυριαρχούν» στην «παγκόσμια σκακιέρα», αλλά είναι μεγάλο λάθος να πιστεύει κάποιος πως παραμένουν, πλέον, οι μόνοι πρωταγωνιστές του παγκόσμιου παιχνιδιού.

Καταρχήν, φυσικά, δεν πρέπει να συγχέουμε την δύναμη των κρατών με τους ηγέτες που τα εκπροσωπούν, σε διάφορες εποχές. Απέχουμε πολύ από την εποχή που την Γαλλία «ενσάρκωνε» ο Ναπολέων Βοναπάρτης και την διεθνή τάξη εξασφάλιζε μόνος του ο Βρετανικός στόλος, με ένα νεύμα της βασίλισσας Βικτώριας.

Ακόμα περισσότερο, όμως, το ίδιο το **έθνος-κράτος** δεν είναι ο μόνος ουσιώδης παράγοντας παγκόσμιας δράσης στις μέρες μας. Αντίθετα, πολύ συχνά πλέον, «παίκτες» άλλου είδους και ποιότητας καταφέρνουν να «επισκιάζουν» στην πράξη την λειτουργική «μοναρχία» του έθνους-κράτους και των μηχανισμών του στην διαμόρφωση της παγκόσμιας πραγματικότητας –όπως θα το αντιληφθούμε πληρέστερα και στη συνέχεια αυτού του βιβλίου.

**Δομές είναι οι σχετικώς σταθεροί τρόποι συμβίωσης και αναπαραγωγής μεταξύ των παικτών.**

### **Και τι είναι οι «Δομές»;**

**Δομές** θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι οι σχετικώς σταθεροί **τρόποι συμβίωσης και αναπαραγωγής** μεταξύ των «παικτών».

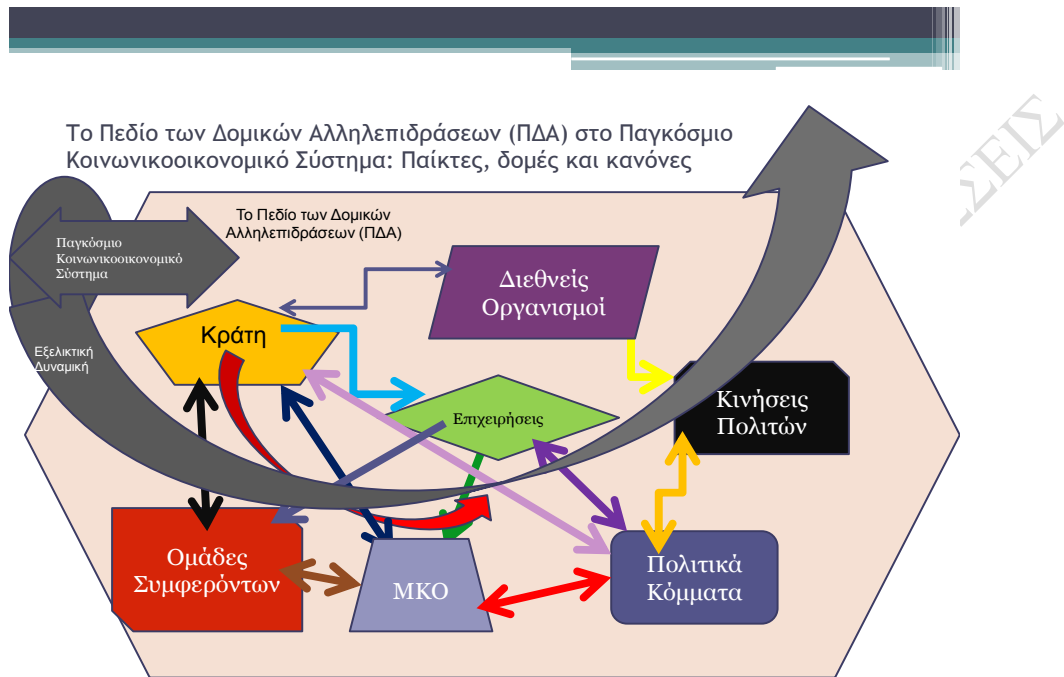
Γενικά, η **κοινωνική δομή** είναι η **σχετικώς σταθερή σύνθεση των σχέσεων και των αλληλεπιδράσεων** των φορέων δράσης, με έναν λιγότερο ή περισσότερο επαναλαμβανόμενο και προδιαγεγραμμένο τρόπο (Hughes και Kroehler 2014). Η **δομή**, σε κάθε επίπεδο ανάλυσης, αποτελείται από τις **επαναληπτικές και συνεκτικά οργανωμένες σχέσεις** που επικρατούν μεταξύ των μελών ενός συνόλου φορέων δράσης, εξασφαλίζοντας μια **βάση οργάνωσης και σαφούς εστίασης** σε αυτές τις δράσεις τους, ώστε να τους επιτρέπει να επιτυγχάνουν τους στόχους που θέτουν. Οι **δομές** αυτές είναι τα αναγκαία θεμέλια όλων των ειδών και επιπέδων **θεσμών, οικονομικών και κοινωνικών** –δηλαδή των σχηματοποιημένων, ρητών ή άρρητων, **ισχυόντων κοινωνικοοικονομικών κανόνων δράσης**, όπως ήδη έχουμε εξετάσει– καθώς και των **συμπεριφορών** των επιμέρους **φορέων δράσης**. Μας δίνουν την αίσθηση –περισσότερο ή λιγότερο αξιόπιστη– ότι η ζωή, σε κάθε διάσταση της, διέπεται από κάποια σαφήνεια, ιεράρχηση και σταθερότητα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι



## ΔΕΙΓΜΑ ΠΡΙΝ ΤΙΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

**κοινωνικοοικονομικές δομές**, στην πράξη, σε όλες τις μορφές τους, θέτουν **όρια στην συμπεριφορά** των παικτών και **ωθούν τις πράξεις** τους προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις.

**Αέναα μεταλλασσόμενες δομές** και **παίκτες** μαζί, λοιπόν, συντηρούν, μετασχηματίζουν και αναδιατυπώνουν, χωρίς παύση, τους «**κανόνες του παγκόσμιου παιχνιδιού**» (βλ. Σχήμα 13)



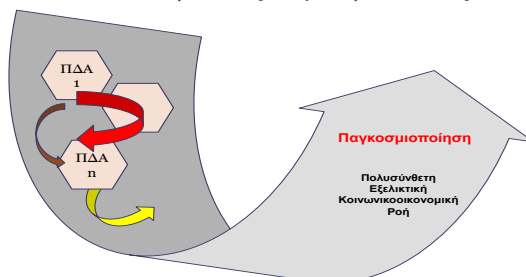
Σχήμα 4

**Μπορεί να γίνει η παγκοσμιοποίηση έγκυρα αντιληπτή ως κάτι το «τελειωμένο»;**

Μα, τι πάει να πει αναδιατυπώνουν τους «κανόνες του παιχνιδιού»; Οι «κανόνες» της παγκοσμιοποίησης δεν είναι δεδομένοι και οριστικοί; Δηλαδή, η παγκοσμιοποίηση δεν είναι κάτι το τελειωμένο; Δεν είναι «άσπρο-μαύρο», με έναν οριστικό και δεδομένο τρόπο;

Μα, όχι, φυσικά, δεν είναι. (βλ. Σχήμα 14)

Η Φύση και η Δυναμική της Παγκοσμιοποίησης



Σχήμα 5

Η παγκοσμιοποίηση είναι μια ανεξάντλητα δυναμική πραγματικότητα. Είναι, τελικά, μια πολυσύνθετη κοινωνικοοικονομική ροή που εκφράζει την εξελικτική διασύνδεση των ποικίλων πεδίων δομικής αλληλεπίδρασης (ΠΔΑ), στο εσωτερικό του παγκόσμιου κοινωνικοοικονομικού συστήματος και παραμένοντας, εκ κατασκευής, ανοιχτή σε πλήθος από «εκπλήξεις» και «ανατροπές».

Δυστυχώς, όμως, πολύ συχνά ακόμα και σήμερα η ίδια η παγκοσμιοποίηση συνεχίζει να γίνεται αντιληπτή από ένα μεγάλο μέρος των μελετητών της ως μια πραγματικότητα κατά βάθος «παγωμένη» και «ακίνητη» –όπως η πλειονότητα των επαναληπτικών και «άχρονων», νεοκλασικής έμπνευσης, προσεγγίσεων συνεχίζουν να υποθέτουν. Δηλαδή, ως κάτι το **δεδομένο**, το **ανιστορικό** και το **οριστικό**. Θετική ή αρνητική, «παράδεισος» ή «κόλαση», το ίδιο **στατική** και **τετελεσμένη**. Αυτό, όμως, είναι εντελώς λανθασμένο και βαθιά αποπροσανατολιστικό, διότι:

- ❖ Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι, με κανέναν τρόπο, ένα τελειωμένο καθεστώς πραγμάτων. Δεν είναι μια σταθερή και κορεσμένη κατάσταση ισορροπίας. Αντίθετα, είναι μια πολύπλοκη συστημική οντότητα η οποία υποβάλλεται, αναγκαστικά, σε συνεχείς εξελικτικούς μετασχηματισμούς και αναδομήσεις.
- ❖ Η παγκοσμιοποίηση εκδιπλώνεται διαμέσου μιας πολυσύνθετης δυναμικής διαδικασίας, όπου τα επιμέρους ιδιόμορφα κοινωνικοοικονομικά μέρη της παράγουν και, συγχρόνως, αναπαράγονται από το συστημικό σύνολο που τα ίδια συνθέτουν.
- ❖ Ο διαρκής κινητήρας της παγκοσμιοποίησης είναι η ίδια η ανισορροπία (η αναπαραγόμενη διαφορά των επιμέρους παικτών και χώρων δράσης της).
- ❖ Η ίδια η κρίση της, ως κομβική φάση στην διαδικασία συσσώρευσης των διάφορων ανισορροπιών της, πρέπει να γίνεται τελικά αντιληπτή ως μια φυσιολογική και αναγκαία φάση μέσα στην πορεία εξέλιξης της.

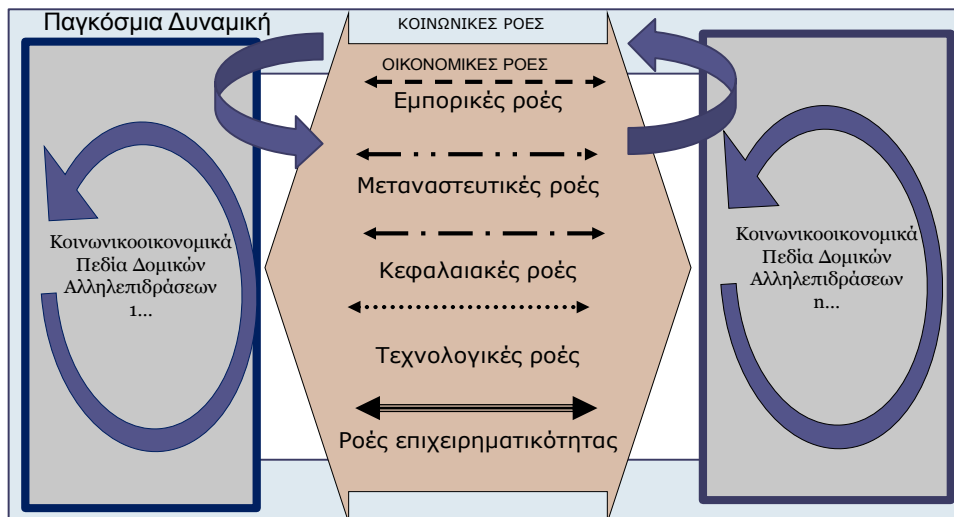
Συγκεκριμένα, όπως το διατυπώσαμε και αρκετά χρόνια πριν στη *Δυναμική της παγκοσμιοποίησης* (Βλάδος 2006): «Η δυναμική του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος μπορεί να γίνει αντιληπτή ως μια **συνεχής διαδικασία μετάλλαξης**. Μια διαδικασία η οποία **δεν καθλώνεται στα πλαίσια ενός ποιοτικά αμετάβλητου καθεστώτος πραγμάτων**. Γι' αυτό, κάθε προσπάθεια διατύπωσης ενός δήθεν τελειωτικού και κορεσμένου προσδιορισμού των **οριστικών κανόνων λειτουργίας της παγκόσμιας οικονομίας**, είναι κατ' ανάγκη, κάθε φορά, καταδικασμένη, σε αποτυχία».

## ΔΕΙΓΜΑ ΠΡΙΝ ΤΙΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Η παγκοσμιοποίηση  
γεννιέται και  
αναπαράγεται από τις  
πολύμορφες  
κοινωνικοοικονομικές  
ροές που δημιουργεί  
και αξιοποιεί.

Σε τελική ανάλυση, η παγκοσμιοποίηση γεννιέται και αναπαράγεται από τις **πολύμορφες κοινωνικές και οικονομικές ροές** που η ίδια δημιουργεί και αξιοποιεί. Φανταστείτε κάτι σαν το ηλεκτρικό ρεύμα. Ως γνωστόν, το ηλεκτρικό ρεύμα είναι η προσανατολισμένη κίνηση ηλεκτρικών φορτίων ή φορέων ηλεκτρικού φορτίου, κατά μήκος ενός αγωγού. Το ηλεκτρικό ρεύμα δημιουργείται από την διαφορά δυναμικού μεταξύ δύο σημείων (από τα σημεία υψηλού δυναμικού στα σημεία χαμηλού δυναμικού). Αν δεν υπήρχε αυτή η διαφορά, δεν θα υπήρχε και η ροή του ηλεκτρικού ρεύματος· έτσι συμβαίνει και στην παγκοσμιοποίηση. (βλ. Σχήμα 15)

Παγκόσμια Δυναμική, Διεθνείς Οικονομικές και Κοινωνικές Ροές και Πεδία Δομικών Αλληλεπιδράσεων (ΠΔΑ):



Σχήμα 6

Σε αυτήν τη λογική λειτουργούν και όλων των ειδών οι **παγκοσμιοποιητικές ροές**. Αν δεν υπήρχαν ευκαιρίες εκμετάλλευσης των διαφορετικών τιμών, πεδίων, παικτών και δομών κάθε είδους, δεν θα είχε κανένα νόημα και δεν θα υπήρχε η **διαδικασία της παγκοσμιοποίησης**.

Τότε, μονάχα, θα έφθανε σε **σημείο κορεσμού**, θα ολοκληρωνόταν και θα κατέληγε η **δυναμική της παγκοσμιοποίησης**: μονάχα όταν θα είχαν εξαλειφθεί όλες οι διαφορές και η ετερογένεια των κοινωνικοοικονομικών χώρων, σε όλον τον πλανήτη. Τότε ο κόσμος μας θα ήταν, πλέον, «**επίπεδος και λείος**» (Fukuyama 1993 και Friedman 2001) και, μάλιστα, σε «**διαρκή και αδιατάρακτη ισορροπία**».

## ΔΕΙΓΜΑ ΠΡΙΝ ΤΙΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Στα τελευταία χρόνια, δε, δεν παύει να σημειώνεται μια σημαντικότερη αύξηση όλων των ειδών των **παγκοσμιοποιητικών ροών**, σε πλανητικό επίπεδο. (βλ. Σχήμα 17)

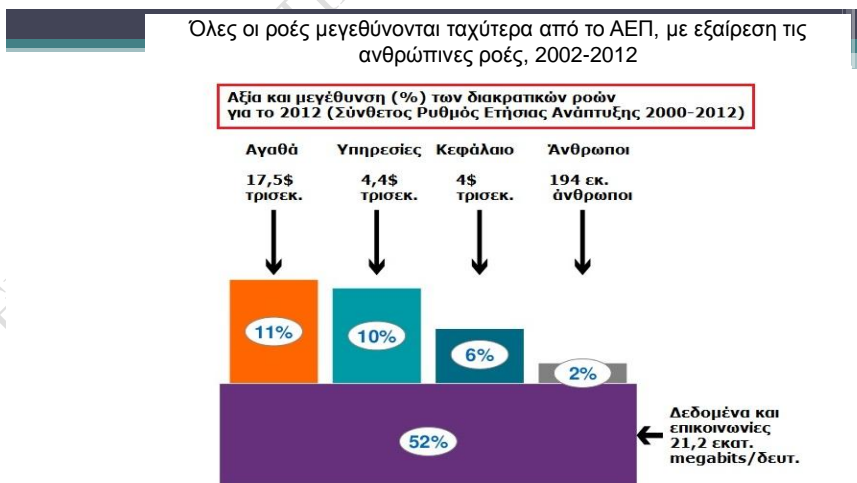


### Πηγή γραφήματος:

◊McKinsey (Απρίλιος 2014) Global flows in a digital age (Comtrade, World Development Indicators, World Bank, International Monetary Fund Balance of Payments, Fund Balance of Payments, Telegeography, McKinsey Global Institute analysis)

### Σχήμα 7

Τεράστια η αύξηση τόσο στις ροές αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίων και πληροφοριών, αλλά και ανθρώπων, σε κάπως μικρότερη κλίμακα. Ο σύγχρονος κόσμος μας φαίνεται πως γίνεται, λοιπόν, όλο και πιο **ανοιχτός, πορώδης και αλληλεξαρτώμενος**. Ακόμα περισσότερο, όλα δείχνουν πως οι **ροές γνώσης**, οι ροές με την μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία και δομική επίπτωση, λαμβάνουν προοδευτικά την πρωτοκαθεδρία (βλ. Σχήμα 16)



\* Σύνθετος Ρυθμός Ετήσιας Ανάπτυξης (Compound Annual Growth Rate)

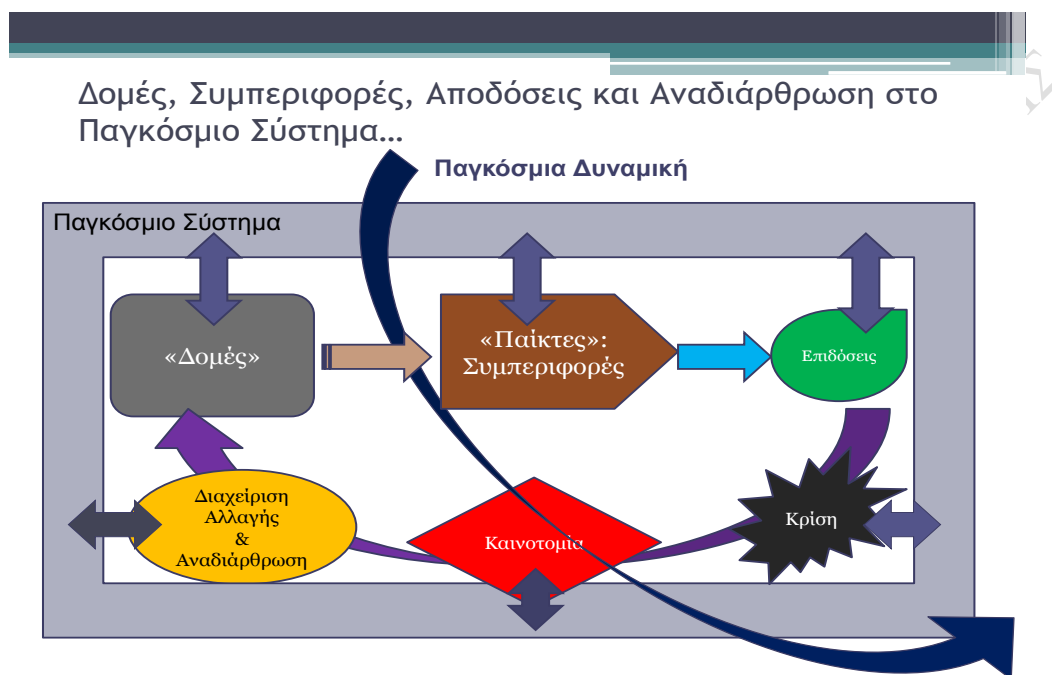
### Πηγή γραφήματος:

◊ McKinsey (Απρίλιος 2014), Global flows in a digital age (Comtrade, International Monetary Fund Balance of Payments, World Trade Organization, McKinsey Global Institute analysis)

### Σχήμα 8

## ΔΕΙΓΜΑ ΠΡΙΝ ΤΙΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Αυτό που μας δείχνει, εντέλει, στο σύνολο των φαινομένων της η σύγχρονη παγκόσμια πραγματικότητα είναι το ακριβώς αντίθετο από οποιαδήποτε εικόνα περιχαράκωσης, χωρικής αυτονομίας και στατικότητας: **όλα αλλάζουν και μετεξελίσσονται μαζί**. Άρα, σε αυτό το **ενοποιητικό εξελικτικό πλαίσιο**, οι **παίκτες**, οι **δομές** και οι **κανόνες** της παγκοσμιοποίησης βρίσκονται δεμένοι σε έναν συνεχή **αγώνα επιβίωσης, επικράτησης και αναπαραγωγής** (Bernard και Torre 1991). (βλ. Σχήμα 18)



Σχήμα 9

Και στο εσωτερικό αυτής της παγκόσμιας δυναμικής, συγκεκριμένα:

- ❖ Οι δομές προσδιορίζουν τα όρια των συμπεριφορών των επιμέρους παικτών και αυτές οι συμπεριφορές καθορίζουν τις επιδόσεις που επιτυγχάνει κάθε παίκτης, άρα και το δυναμικό επιβίωσης και ανάπτυξης του.
- ❖ Σε περίπτωση όπου οι αποδόσεις των παικτών, σε συστηματική βάση, πέφτουν δραστικά και μαζικά θέτοντας σε κίνδυνο την επιβίωση και την ατομική ανάπτυξη τους, αλλά και αυτήν ολόκληρου του συστήματος σε παγκόσμια κλίμακα, τότε το συνολικό παγκόσμιο σύστημα οδηγείται σε κρίση.
- ❖ Το παγκόσμιο σύστημα αναζητά τότε και, υπό προϋποθέσεις, επιτυγχάνει την αναγκαία καινοτομία ως διέξοδο από την κρίση του, πράγμα το οποίο με την σειρά του οδηγεί στην αναδιάρθρωση των «δομών» του, στη βάση μιας επιτυχούς διαχείρισης αλλαγής και ανοίγοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, έναν νέο κύκλο ανάπτυξης.
- ❖ Και σε αυτήν την αδιάκοπη διαδικασία κάθε κρίκος της αλυσίδας προσδιορίζει και προσδιορίζεται, συγχρόνως και κάθε στιγμή, από το περιέχον δυναμικό παγκόσμιο σύστημα.

## ΔΕΙΓΜΑ ΠΡΙΝ ΤΙΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

---

Ακριβώς σε αυτό το σκεπτικό συμπυκνώνεται και η ερμηνευτική «καρδιά» αυτού του βιβλίου...

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ - ΔΕΙΓΜΑ ΠΡΙΝ ΤΙΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ